

1 Sam. 19: 8-17 en 18-24 zondag 22 september 2019 Grou.

Gemeente van Christus,

We staan in deze overdenking stil bij het tweede deel van de lezing. Als thema zouden we er boven kunnen zetten: “De Geest krijgen.” Al die profeten daar in Rama, en de mannen die Saul er naar toestuurt en tot slot ook Saul zelf.... krijgen de geest. Ook al gebeurt dat in onze ogen niet op een heel herkenbare manier.

Wat gaat er aan onze lezing vooraf?

Twee weken geleden hebben we gehoord hoe David door Samuël tot (toekomstige) koning werd gezalfd. “Van toen af aan was David doordrongen van de geest van de Heer.” Zo eindigde die lezing toen (1 Sam.16: 13b). Direct daarna kun je dan in het volgende vers lezen: “De geest van de Heer had Saul verlaten; in plaats daarvan stuurde de Heer hem een kwade geest, die hem kwelde.” (14)

Ja, - hoe zit dat nu? Zendt God mensen een kwade geest om hen te kwellen? Vermoedelijk kan in de beleving van de schrijver van de Samuëlboeken niets buiten God / Gods wil omgaan. En daarom beschrijft hij hoe God de hand heeft in de heftige veranderingen die er in koning Saul plaatsvinden. Van Samuël had Saul een bepaalde opdracht meegekregen, die hij maar gedeeltelijk had uitgevoerd. De straf volgt onmiddellijk op deze zonde: Samuël deelt Saul mee dat God het koningschap aan een ander zal geven. Het is heel confronterend om te lezen hoe Saul spijt betuigt en smeekt om een nieuwe kans, maar de profeet is onverbiddelijk. Vanaf dat moment is er iets geknapt in Saul.

Als je het verhaal verder leest, zie je hoe hij keer op keer wegzakt in wat we nu een depressie noemen. Soms kan David die verlichten door muziek voor Saul te maken op zijn lier. David krijgt een plek aan het hof; Saul maakt hem tot een van legeraanvoerders. Hij is ongekend succesvol, verslaat keer op keer de Filistijnen. Het volk draagt David op handen: “Saul versloeg ze bij duizenden David bij tienduizenden!” (18:7). Afgunst en jaloezie krijgen bij tijd en wijle de overhand over de depressieve gevoelens. En als dat het geval is, is Saul levensgevaarlijk: meerdere keren gooit hij in blinde woede zijn speer naar David, in de hoop hem aan de wand te spietsen. Door sommige bijbeluitleggers wordt het gedrag van Saul uitgelegd als een bipolaire stoornis. Manisch-depressief. “Een boze geest” kwelt de koning, zegt de schrijver van ons verhaal. De geest van de Heer is van hem geweken. Voorgoed? Nee, niet voorgoed.

Vanochtend horen we eerst hoe Saul opnieuw een poging doet om David te pakken te krijgen. Maar David is met behulp van zijn vrouw Michal, een dochter van Saul, ontsnapt en zoekt zijn toevlucht in Rama, bij Samuël. Blijkbaar had deze grote profeet daar een hele profetengemeenschap om zich heen verzameld. Als de mannen van Saul daar aankomen om David gevangen te nemen, zijn al die profeten in vervoering. Religieuze extase, dat is iets dat wij zo niet kennen. Zeker niet als het gepaard gaat met “het uittrekken van kleren en naakt en tierend over de grond kronkelen”. (24)

Het deed me even denken aan een merkwaardig hoofdstukje uit de Nederlandse kerkgeschiedenis, over een verschijnsel dat zich toevallig afspeelde in de kerk waar ik als klein ventje altijd naartoe ging: de Geref. Bondskerk in Nijkerk. In de 18e eeuw was Gerardus Kuipers daar een van de predikanten. Een geestdriftig voorganger, die mensen danig wist te raken: kerkgangers begonnen tijdens de diensten te schreeuwen en zelfs als honden te blaffen, kregen stuiptrekkingen en vielen flauw, en dat niet één keer maar zo’n vier jaar lang. Toen vond de landelijke kerk het genoeg en greep in. Het staat bekend als “De Nijkerkse beroeringen”.

Het zijn in onze beleving wonderlijke gebeurtenissen, toch. Wij raken niet zo snel “buiten onszelf” als het gaat om onze geloofsbeleving.

Ook de minder extreme vormen die je tegen kunt komen in meer Pinksterachtige - of evangelicale kringen, kunnen op ons wat ongemakkelijk overkomen. Op mij in ieder geval wel.

Waarom is dat eigenlijk zo? Als ik alleen al naar mezelf kijk: waarom voel ik me al wat ongemakkelijk als we tijdens een opwekkingslied ineens opgeroepen worden om mee gaan klappen. En ik me haast verplicht voel om mee te doen, maar dat eigenlijk helemaal niet wil?

Is dat omdat ik teveel in mijn hoofd zit? En het lastig vind om mijn gevoel de ruimte te geven?

Of is het eerder zo dat mijn geloof tot uiting komt in andere gevoelens dan uitgelaten vreugde?

Niet zozeer de vreugde, maar eerder...ontzag, eerbied, ontroering, verstillig?

Ik denk dat het laatste het geval is. Ik denk dat al die verschillende gevoelens evenveel recht van bestaan hebben. En dat het met je karakter te maken heeft hoe jij je geloof beleeft. En jouw gevoelens daarin een plaats geeft. Maar daarmee is niet alles gezegd.

Saul is herkenbaarder dan je op het eerste gezicht zou denken. Niet in zijn extreemheid: van manische moordenaar tot extatische gelovige die naakt over de grond rolt.

Maar wel hierin dat hij twee kanten in zichzelf verenigt. Twee kanten die door de schrijver van dit bijbelboek “de geest des Heren” en “de boze geest die de Heer gestuurd heeft” worden genoemd. Je ziet in Saul sterk uitvergroot gebeuren wat in ieder mens plaatsvindt.

Jaren geleden alweer deed ik de opleiding Klinische Pastorale Vorming, in Reinier van Arkel, een psychiatrische instelling in Vught. Je moest dan o.a. op een van de afdelingen met een aantal bewoners pastorale gesprekken voeren. Dat vond ik wel spannend. “Het is minder vreemd dan je wellicht denkt, zei onze supervisor: je ziet in de psychiatrie in wezen niets anders dan in wat we “het gewone leven” noemen. Het is alleen allemaal sterk uitvergroot.”

Dat is ook bij koning Saul het geval, geloof ik. In hem zie je - sterk uitvergroot - gebeuren wat de Franse schrijver Jean Racine zo beeldend heeft verwoord in het oude lied dat we hebben gezongen:

Mijn God, gewapend tot de tanden / voeren twee mannen in mij strijd

Eén wil dat ik te rechter tijd / voor U in liefde zal ontbranden

De ander wil uw recht aanranden / en drijft mij tot opstandigheid. (Gezang 88: 1)

Die “twee mannen” staan dan voor twee tegenstrijdige bewegingen/gevoelsstromen in Sauls geest. Ze zijn zegt Racine “gewapend tot de tanden”, met andere woorden: ze vechten voor hun bestaansrecht.

Aan de ene kant is daar de mens van goede wil. Saul, een gewone jongen uit het volk, die er alleen in letterlijke zin “boven uitstak” met zijn rijzige gestalte. Een mens als jij en ik, die op een bepaald moment geroepen wordt. In zijn geval letterlijk: door Samuël. Met een heel specifieke roeping: koning worden in Gods naam, over dat wonderlijke, lastige volkje in dat kleine landje Israël.

Het zal je maar gebeuren! Onze roeping is over het algemeen minder uitzonderlijk. Maar even principiëel: je bent stuk voor stuk geroepen. Om - in algemene termen - in Gods naam je leven te leven.

Saul doet zijn best. Hij probeert er het beste van te maken.

Maar de realiteit is weerbarstig. Die ander stem, die van je eigen verlangens, je eigen wil, die behoorlijk kan botsen met die van God, krijgt dan de overhand.

Je ziet het later in deze verhalen op een soortgelijke manier gebeuren met....David. Koning in Gods naam, zeker. Herder-koning... Maar soms een wolf, die het ene lam van een andere herder rooft, terwijl zijn eigen kudde al groot genoeg is. De begeerte naar een mooie vrouw drijft hem tot een moordplan op een van zijn trouwe onderdanen.

Misschien vindt u het wat raar, wat ik nu ga zeggen, maar precies dit vind ik mooi aan die David-verhalen: dat de hoofdpersonen - Samuël en Saul en David – maar ook allerlei ander mensen die er

een rol in spelen, vandaag bijvoorbeeld Michal, die dochter van Saul – getekend worden in al hun menselijkheid. Met al hun kracht, maar zeker ook met al hun zwakte.

Het zijn geen superhelden, waarop niets is aan te merken.

Voorbeeldig zijn ze alleen in die zin, dat we in hen zien gebeuren wat in ieder van ons kan gebeuren.

Dat je het ene moment “voor God in liefde wilt ontbranden” en het volgende moment bezig bent met “zijn recht aan te randen”.

“Naar werken van de vrede haak ik / maar het goede dat ik wil verzaak ik / en doe het kwade dat ik haat...”

Hoe herkenbaar is dat?

Een boze geesteen boze man of vrouw in jou zelf...die het niet kan verdragen dat een ander meer aandacht krijgt dan jijzelf. Meer bewondering oogst dan jijzelf. Saul heeft zijn duizenden verslagen...maar David zijn tienduizenden!

Het roept jaloezie in je op. Afgunst....en als dat maar lang genoeg smeult dan vlamt het vroeg of laat op als haat. Je zou die ander het liefst toch weg willen hebben. Ja, niet dood natuurlijk. Zo heftig is het allemaal niet. Maar gewoon: weg.

Een boze geest in jou zelf die je influistert dat je veel te weinig waardering krijgt. Of dat je niet goed genoeg bent. Het roept wrok in je op. Negatieve gevoelens jegens anderen die jou tekort doen, negatieve gevoelens jegens jezelf.

Een goede geest, een geest van God: die je influistert dat de Vader jou liefheeft. Jou beter kent dan jij jezelf ooit zult kennen. Dat God wel weet dat jij niet perfect bent. Dat dat ook niet hoeft.

Dat het voldoende is als je bereid bent om steeds opnieuw te beginnen. Om met vallen en opstaan gestalte te geven aan datgene waartoe jij geroepen bent.

Een goede geest van God, die je influistert dat niet alle mensen gelijk zijn, God zij dank niet, maar wel allemaal gelijkwaardig. Dat het zinloos en heilloos vooral is, om je met anderen te vergelijken.

Dat rabbi Shmelke geroepen is om rabbi Shmelke te worden. En niet Mozes of David.

Een goede geest van God, die je laat voelen dat het niet erg is om te falen. Try again, fail better. And try again....

Het is ontroerend om te zien, hoe confronterend en vervreemdend misschien ook met die naaktheid en dat razen en tieren, dat Saul hier nog eenmaal overvallen wordt door die goede geest van God.

Het is sterker dan hemzelf, zou je zeggen. Zo sterk dat het hem terwijl hij nog onderweg is al te machtig wordt.

Hij raakt in zekere zin “buiten zichzelf”. Dat betekent extase ook letterlijk: dat je buiten jezelf raakt.

In Sauls geval: buiten dat heen en heer geslingerd worden tussen manie en depressie. Tussen neerslachtigheid en haat en agressie.

Hoort Saul vanaf nu ook bij de profeten? Helaas niet. Het vervolg van het verhaal laat zien dat hij terugvalt. Dat die ene man in hemzelf de overhand krijgt. En nu voorgoed.

Het maakt hem tot een van de grootste, meest tragische figuren uit het Oude Testament, vind ik.

Voor ieder die zich, ook al is het in nog zo lichte mate, wel herkent in die twee mannen /vrouwen die strijd in jezelf kunnen voeren, is het mooi om te zien hoe Racine zijn lied besluit met een bede tot God: “Kom mijn verscheurde hart genezen o Heer, door Uw genade groot/ ik ben het zelf die weerstand bood/Herstel de eenheid van mijn wezen (!) / en laat U dienen en U vrezén / wie eens een slaaf was van de dood.”

Amen.